

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته ترویج و آموزش کشاورزی

بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید کشاورزی استان اصفهان

پژوهشگر

الهه هرندی زاده

استاد راهنما

دکتر غلامرضا پزشکی راد

استاد مشاور

دکتر حسن صدیقی

پاییز ۸۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مسئله
ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED	۱-۳- اهمیت تحقیق
۳	۱-۴- تعریف عملیاتی
۷	۱-۵- اهداف تحقیق
۷	۱-۵-۲- اهداف اختصاصی:
۸	۱-۶- پیش فرضها:
۸	۱-۷- سوالات تحقیق:
۸	۱-۸- محدوده تحقیق
۹	۱-۹- محدودیت تحقیق
	فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۱	۲-۱- مقدمه
۱۲	۲-۲- بخش اول: کارآفرینی
۱۲	۲-۲-۱- تعاریف و مفاهیم کارآفرینی
۱۴	۲-۲-۲- سیر تاریخی مفهوم کارآفرینی
۱۶	۲-۲-۳- انواع کارآفرینی
۱۶	۲-۲-۳-۱- کارآفرینی مستقل
۱۷	۲-۲-۳-۲- کارآفرینی درون سازمانی
۱۸	۲-۲-۳-۳- کارآفرینی سازمانی
۱۹	۲-۲-۴- عوامل موثر بر کارآفرینی
۲۲	۲-۲-۴-۱- عوامل اقتصادی موثر بر کارآفرینی
۲۴	۲-۲-۴-۲- عوامل روان شناختی موثر بر کارآفرینی

..... ۲۵	عوامل آموزشی موثر بر کارآفرینی ۳-۴-۲-۲
..... ۲۶	عوامل اجتماعی- فرهنگی موثر بر کارآفرینی ۴-۴-۲-۲
..... ۲۹	استراتژی کارآفرینی در چند کشور جهان ۵-۲-۲
..... ۳۰	راهکارهای توسعه کارآفرینی ۶-۲-۲
..... ۳۴	بخش دوم: کارآفرینی کشاورزی ۳-۲-۲
..... ۳۴	کارآفرینی کشاورزی ۱-۳-۲
..... ۳۶	مزیت نسبی بخش کشاورزی برای فعالیت های کارآفرینانه ۲-۳-۲
..... ۳۶	توسعه کارآفرینی در کشاورزی ۳-۳-۲
..... ۳۸	بخش سوم: تعاونی ۴-۲-۲
..... ۳۸	تعاون ۱-۴-۲
..... ۳۹	تعریف واژه تعاون ۲-۴-۲
..... ۴۰	تاریخچه تعاون و شرکت های تعاونی در جهان ۳-۴-۲
..... ۴۳	تاریخچه تعاون و شرکت های تعاونی در ایران ۴-۴-۲
..... ۴۶	ارزشهای تعاون ۵-۴-۲
..... ۴۸	شرکت های تعاونی کشاورزی ۶-۴-۲
..... ۴۹	اهداف تعاونی های کشاورزی ۷-۴-۲
..... ۵۰	اهمیت تعاونی های کشاورزی ۸-۴-۲
..... ۵۱	سهم و جایگاه تعاونی های تولید ۹-۴-۲
..... ۵۲	تجارب شرکتهای تعاونی کشورهای مختلف در توسعه کارآفرینی ۱۰-۴-۲
..... ۵۳	بخش چهارم: توسعه کارآفرینی و تعاونی ها ۵-۲-۲
..... ۵۳	کارآفرینی گروهی ۱-۵-۲
..... ۵۵	تعاونی ها و توسعه کارآفرینی ۲-۵-۲
..... ۵۶	راههای توسعه کارآفرینی در بخش تعاونی ۳-۵-۲
..... ۵۷	حمایت های دولت در گسترش کارآفرینی تعاونی ۶-۵-۲
..... ۵۹	مدل نظری عوامل موثر بر کارآفرینی ۶-۲-۲
فصل سوم: روش تحقیق	
..... ۶۲	۱-۳- مقدمه
..... ۶۲	۲-۳- روش تحقیق

..... ۶۳	۳-۳- جامعه آماری
..... ۶۳	۴-۳- جامعه مورد مطالعه
..... ۶۴	۵-۳- روش نمونه گیری
..... ۶۴	۶-۳- متغیر های تحقیق
..... ۶۵	۷-۳- فرضیات تحقیق
..... ۶۶	۸-۳- روش جمع آوری اطلاعات:
..... ۶۷	۹-۳- ابزار تحقیق:
..... ۶۸	۱۰-۳- روایی ابزار تحقیق:
..... ۶۸	۱۱-۳- پایایی ابزار تحقیق:
..... ۶۹	۱۲-۳- روش های آماری مورد استفاده در تحلیل داده ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

..... ۷۱	۱-۴- مقدمه
..... ۷۱	۲-۴- بررسی توصیفی
..... ۷۱	۱-۲-۴- ویژگیهای فردی و حرفه ای پاسخگویان
..... ۷۴	۲-۲-۴- عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی
..... ۷۴	۱-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل اقتصادی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۵	۲-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل آموزشی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۵	۳-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید
..... ۷۶	۴-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل فروش -بازاریابی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۷	۵-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل رفتار مدیریت موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۷	۶-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل روان شناختی- شخصیتی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۸	۷-۲-۲-۴- رتبه بندی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۷۹	۳-۲-۴- میزان توسعه کارآفرینی
..... ۷۹	۱-۳-۲-۴- رتبه بندی عوامل نوگرایی موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
..... ۸۰	۲-۳-۲-۴- رتبه بندی عوامل پیش قدمی در ایجاد تغییر موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید
..... ۸۰	۳-۳-۲-۴- رتبه بندی عوامل ریسک پذیری موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید

.....۸۱	رتبه بندی عوامل رقابت پذیری موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید	۴-۳-۲-۴
.....۸۱	رتبه بندی عوامل سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی ها	۵-۳-۲-۴
.....۸۲	بررسی میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی ها	۶-۳-۲-۴
.....۸۳	مقایسه تعاونی های تولید کشاورزی از لحاظ عوامل سنجش میزان توسعه کارآفرینی	۴-۲-۴
.....۸۳	میزان نوگرایی در تعاونی های مختلف	۱-۴-۲-۴
.....۸۴	میزان پیش قدمی در ایجاد تغییر در تعاونی های مختلف	۲-۴-۲-۴
.....۸۴	میزان ریسک پذیری در تعاونی های مختلف	۳-۴-۲-۴
.....۸۵	میزان رقابت پذیری در تعاونی های مختلف	۴-۴-۲-۴
.....۸۶	میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های مختلف	۵-۴-۲-۴
.....۸۶	یافته های استنباطی	۳-۴
.....۸۶	تاثیر جنسیت و تجربه قبلی در زمینه کارآفرینی پاسخگویان بر میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی	۱-۳-۴
.....۸۷	تاثیر نوع تعاونی بر میزان توسعه کارآفرینی	۲-۳-۴
.....۸۸	بررسی همبستگی بین توسعه کارآفرینی در تعاونیها با سایر متغیرهای تحقیق	۳-۳-۴
.....۸۹	تحلیل رگرسیون چند گانه	۴-۳-۴

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

.....۹۲	مقدمه	۱-۵
.....۹۲	خلاصه	۲-۵
.....۹۵	خلاصه نتایج و بحث	۳-۵
.....۹۵	نتایج حاصل از آمارهای توصیفی	۱-۳-۵
.....۹۵	نتایج حاصل از ویژگیهای فردی و حرفه ای	۱-۱-۳-۵
.....۹۶	عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی	۲-۱-۳-۵
.....۹۶	عوامل اقتصادی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۱-۲-۱-۳-۵
.....۹۶	عوامل آموزشی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۲-۲-۱-۳-۵
.....۹۷	عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۳-۲-۱-۳-۵
.....۹۷	عوامل فروش-بازاریابی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۴-۲-۱-۳-۵
.....۹۸	عوامل رفتار مدیریت موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۵-۲-۱-۳-۵
.....۹۸	عوامل روانشناختی-شخصیتی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۶-۲-۱-۳-۵
.....۹۹	عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی	۷-۲-۱-۳-۵

.....۹۹	.....۳-۱-۳-۵- میزان توسعه کارآفرینی
.....۹۹	.....۱-۳-۱-۳-۵- عوامل نوگرایی موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
.....۱۰۰	.....۲-۳-۱-۳-۵- عوامل پیش قدمی در ایجاد تغییر موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید
.....۱۰۰	.....۳-۳-۱-۳-۵- عوامل ریسک پذیری موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
.....۱۰۰	.....۴-۳-۱-۳-۵- عوامل رقابت پذیری موثر بر سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
.....۱۰۱	.....۵-۳-۱-۳-۵- رتبه بندی عوامل سنجش میزان کارآفرینی در تعاونی ها
.....۱۰۱	.....۴-۱-۳-۵- بررسی میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی
.....۱۰۱	.....۵-۱-۳-۵- مقایسه تعاونی های تولید کشاورزی از لحاظ عوامل سنجش میزان توسعه کارآفرینی
.....۱۰۱	.....۱-۵-۱-۳-۵- میزان نوگرایی در تعاونی های مختلف
.....۱۰۲	.....۲-۵-۱-۳-۵- میزان پیش قدمی در ایجاد تغییر در تعاونی های مختلف
.....۱۰۲	.....۳-۵-۱-۳-۵- میزان ریسک پذیری در تعاونی های مختلف
.....۱۰۲	.....۴-۵-۱-۳-۵- میزان رقابت پذیری در تعاونی های مختلف
.....۱۰۳	.....۵-۵-۱-۳-۵- میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های مختلف
.....۱۰۳	.....۲-۳-۵- نتایج حاصل از آمارهای استنباطی
.....۱۰۳	.....۱-۲-۳-۵- تاثیر جنسیت و تجربه قبلی در زمینه کارآفرینی پاسخگویان بر میزان توسعه کارآفرینی
.....۱۰۴	.....۲-۲-۳-۵- تاثیر نوع تعاونی بر میزان توسعه کارآفرینی
.....۱۰۴	.....۳-۲-۳-۵- بررسی همبستگی بین توسعه کارآفرینی در تعاونیها با سایر متغیرهای تحقیق
.....۱۰۶	.....۴-۲-۳-۵- تحلیل رگرسیون چند گانه
.....۱۰۶	.....۴-۵- نتیجه گیری
.....۱۰۷	.....۵-۵- پیشنهادات
.....۱۰۹	.....فهرست منابع
.....۱۱۶	.....پیوست

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۶۴.....	جدول ۳-۱- طبقه بندی تناسبی تعاونی های تولید کشاورزی
۶۹.....	جدول ۳-۲- مقدار کروناخ آلفای بخش های مختلف پرسشنامه
۷۲.....	جدول ۴-۱- توزیع فراوانی ویژگیهای فردی و حرفه ای پاسخگویان (n=۲۰۰)
۷۳.....	جدول ۴-۲- توزیع فراوانی ویژگیهای فردی و حرفه ای پاسخگویان (n=۲۰۰)
۷۴.....	جدول ۴-۳- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل اقتصادی موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونیها
۷۵.....	جدول ۴-۴- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل آموزشی موثر بر توسعه کارآفرینی (n=۲۰۰)
۷۶.....	جدول ۴-۵- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر توسعه کارآفرینی
۷۶.....	جدول ۴-۶- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل فروش و بازاریابی موثر بر توسعه کارآفرینی
۷۷.....	جدول ۴-۷- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل رفتار مدیریت موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی ها
۷۸.....	جدول ۴-۸- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل رفتار مدیریت موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی ها
۷۹.....	جدول ۴-۹- رتبه بندی، میانگین، انحراف معیار عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی (n=۲۰۰)
۷۹.....	جدول ۴-۱۰- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عامل نوگرایی در تعاونی های تولید (n=۲۰۰)
۸۰.....	جدول ۴-۱۱- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عامل پیش قدمی در ایجاد تغییر (n=۲۰۰)
۸۱.....	جدول ۴-۱۲- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عامل ریسک پذیری (n=۲۰۰)
۸۱.....	جدول ۴-۱۳- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عامل رقابت پذیری (n=۲۰۰)
۸۲.....	جدول ۴-۱۴- رتبه بندی، میانگین و انحراف معیار عوامل سنجش میزان توسعه کارآفرینی در تعاونیها
۸۲.....	جدول ۴-۱۵- توزیع فراوانی میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی ها (n=۲۰۰)
۸۳.....	جدول ۴-۱۶- میانگین، انحراف معیار و رتبه بندی میزان نوگرایی در تعاونی های مختلف (n=۲۰۰)
۸۴.....	جدول ۴-۱۷- میانگین، انحراف معیار و رتبه بندی میزان پیش قدمی در ایجاد تغییر در تعاونیهای مختلف
۸۵.....	جدول ۴-۱۸- میانگین، انحراف معیار و رتبه بندی میزان ریسک پذیری در تعاونیهای مختلف (n=۲۰۰)
۸۵.....	جدول ۴-۱۹- میانگین، انحراف معیار و رتبه بندی میزان رقابت پذیری در تعاونیهای مختلف (n=۲۰۰)
۸۶.....	جدول ۴-۲۰- میانگین، انحراف معیار و رتبه بندی میزان توسعه کارآفرینی در تعاونیهای مختلف (n=۲۰۰)
۸۷.....	جدول ۴-۲۱- تاثیر جنسیت و تجربه قبلی در زمینه کارآفرینی پاسخگویان بر میزان توسعه کارآفرینی
۸۸.....	جدول ۴-۲۲- تاثیر نوع تعاونی بر میزان توسعه کارآفرینی (n= ۲۰۰)
۸۹.....	جدول ۴-۲۳- همبستگی بین میزان توسعه کارآفرینی در تعاونیها با سایر متغیرهای تحقیق
۹۰.....	جدول ۴-۲۴- ضرایب تعیین متغیرهای تاثیر گذار بر توسعه کارآفرینی در رگرسیون گام به گام
۹۰.....	جدول ۴-۲۵- مقایسه میزان تاثیر متغیرهای مستقل بر توسعه کارآفرینی در رگرسیون گام به گام

چکیده

این مطالعه به بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان می پردازد. روش تحقیق توصیفی-همبستگی بود که به روش پیمایشی انجام شد. در این پژوهش، هیئت مدیره و مدیران عامل تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان که دارای حداقل سه سال سابقه کار هستند به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران تعیین گردید ($n=203$). ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه بوده که از ۳ بخش کلی تشکیل شده است، در بخش اول عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی ها مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش دوم میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید سنجیده شده است و در بخش آخر ویژگی های فردی و حرفه ای هیئت مدیره و مدیران عامل تعاونی ها بررسی شده است. روایی محتوایی پرسشنامه توسط پانلی از متخصصان و کارشناسان وزارت تعاون، مراکز توسعه کارآفرینی کشور و اساتید دانشگاه مورد تایید قرار گرفت. ضریب پایایی پرسشنامه نیز با انجام آزمون مقدماتی برای قسمت های مختلف پرسشنامه بین ۰/۸۹ تا ۰/۹۷ به دست آمد که مبین قابل اعتماد بودن پرسشنامه می باشد. داده ها پس از جمع آوری با استفاده از نرم افزار Spss نسخه ۱۶ تجزیه و تحلیل شد. نتایج آمار توصیفی نشان داد که عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی ها به ترتیب اهمیت، عوامل روان شناختی-شخصیتی، رفتارمدیریت، بازاریابی، اقتصادی، آموزشی و اجتماعی-فرهنگی در اولویت های اول تا ششم قرار گرفتند. نتایج آمار استنباطی نشان داد که تفاوت معنی داری بین نوع تعاونی و میزان توسعه کارآفرینی در آنها وجود داشت. تعاونی های باغداری موثرترین تعاونی ها و تعاونی های زنبورداری کم تاثیرترین تعاونی ها بودند. نتایج به دست آمده از همبستگی نشان داد که بین عامل های روان شناختی، رفتارمدیریت، بازاریابی، اقتصادی، آموزشی و اجتماعی-فرهنگی و تعداد سهام با میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های کشاورزی در سطح یک درصد رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بین نظرات پاسخگویان با سن متفاوت و سابقه کار مختلف در رابطه با میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی ها اختلاف معنی داری وجود ندارد. نتایج آزمون رگرسیون چندگانه به روش گام به گام نشان داد که عوامل بازاریابی-فروش و رفتارمدیریتی ۳۰/۷ درصد از واریانس متغیر وابسته (میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی) را تبیین نمودند.

واژه های کلیدی: توسعه کارآفرینی، تعاونی های تولید کشاورزی، اعضاء هیئت مدیره و مدیران عامل، بخش کشاورزی

فصل اول

طرح تحقیق

افزایش جمعیت در کشورهای در حال رشد، کاهش منابع و امکانات موجود در این کشورها و پیدایش نیازهای اجتماعی و اقتصادی همگی سبب توجه نهادها و مقامات مسئول در این کشورها به این نیازها و چاره اندیشی بنیادین یا مقطعی برای آنها شده است. بنابر بررسی های به عمل آمده و بر اساس آمارهای موجود، یکی از مهمترین مشکلات فراروی جوامع در حال توسعه و حتی کشورهای صنعتی، مشکل بیکاری است (انتظاری، ۱۳۸۱). رفع معضل بیکاری، ایجاد و تقویت راهکارهای اشتغالزایی و خوداشتغالی و حرکت به سمت توسعه جامعه، نیاز به کارآفرینی را دو چندان کرده است (Hosseini and KHosravipoor, 2006)

در عرصه جهانی شدن، اگر توسعه اقتصادی را عرضه محصولات (کالا و خدمات) جدید برای رفع نیازمندی های انسان ها بدانیم، می توان گفت کشف و بهره گیری از فرصت های جدید، همان توسعه اقتصادی است و مهمترین مکانیزم برای بهره گیری از فرصت های جدید و یا حتی خلق آنها کارآفرینی می باشد (Motevaseli, 2003). کارآفرینی از منابع مهم و جدایی ناپذیر همه جوامع بشری است. کارآفرینی باعث کاهش بیکاری و افزایش بهره وری افراد و منابع و در نتیجه افزایش درآمد مردم جامعه می شود. کرزنر^۱ معتقد است که مشکل اصلی هر جامعه ناشی از عدم درک فرصت هاست و کارآفرینی آگاهی از فرصت های سود آور و کشف نشده است (Sandeep, 2007). کارآفرینی می تواند فرصت های جدیدی را برای کارآفرینان ایجاد کند تا درآمد و سرمایه خود را افزایش دهند همچنین با ایجاد موسسات جدید و کسب و کارهای کوچک و متوسط استانداردهای زندگی را بهبود بخشند (Henly, 2002).

کارآفرینی کشاورزی ماهیتا با کارآفرینی در محیط های شهری تفاوتی ندارد. امروزه کارآفرینی کشاورزی به عنوان یک بخش مکمل اقتصاد می باشد و فعالیت های کارآفرینانه به عنوان پاسخی به رکود و مشکلات موجود در بخش کشاورزی است (Benjamin, 1990; Ilbery, 1991; Damianson and Skuras, 1996). در طی دهه گذشته در اروپا، توسعه کارآفرینی کشاورزی یکی از سیاست های مورد توجه برای افزایش ارزش تولیدات کشاورزی بوده است. بنابر

---

¹ Kerzner

این، تجدید ساختار بخش کشاورزی در نتیجه تغییر در سیاست های ملی و بین المللی، تقاضا برای فعالیت های کارآفرینانه در بین کشاورزان را افزایش داده است (Borch and Forsman, 2001).

در عین حال کارآفرینی در بخش کشاورزی با مشکلات و محدودیت های بسیاری هم روبروست مسایلی از قبیل خرد شدن اراضی و غیر اقتصادی بودن بهره برداری، نداشتن سرمایه کافی و امکانات تولید، از مهمترین آنها محسوب می شود. تعاونی های موجود در بخش کشاورزی، در صورت داشتن برنامه ریزی دقیق، ایجاد اصلاحاتی در ساختار آنها و سایر سیاست های حمایتی می توانند در انسجام بخشی به فعالیت ها، متحد کردن کشاورزان و کاربرد فن آوری های نوین، توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی و در نهایت اقتصادی کردن تولیدات کشاورزی، نقش عمده ای داشته باشند (گل محمدی و همکاران، ۱۳۸۶).

کارآفرینی، مفهومی عمیق تر از ایجاد اشتغال دارد و ایجاد اشتغال تنها بخشی از این فرآیند را تشکیل می دهد. با وجود اتفاق نظری که در مورد نقش کارآفرینی به عنوان عامل حیاتی توسعه اقتصادی-اجتماعی وجود دارد، در مورد چگونگی پیدایش فعالیت های کارآفرینی و ارایه مفهومی واحد از آن، همراهی وجود ندارد.

دلیل این امر را می توان مربوط به عواملی دانست که بر کارآفرینی تاثیر می گذارند که از میان آنها می توان به عوامل اقتصادی، روانشناسی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اشاره کرد. هر کدام از این عوامل می تواند در روند کارآفرینی به عنوان عوامل پیش برنده یا بازدارنده عمل کند. بنابر این کارآفرینی، پدیده ای ایستا و تک بعدی نیست بلکه فرآیندی است پویا که عوامل زیادی در شکل گیری آن دخیل هستند. این تحقیق بر آن است تا با شناسایی عوامل پیش برنده فرآیند کارآفرینی در تعاونی های کشاورزی گامی کوچک در جهت توسعه کارآفرینی بردارد.

۱-۲- بیان مسئله

رشد روز افزون جمعیت، پایین بودن ظرفیت های تولید و عملکرد نامطلوب نظام آموزشی عالی در تربیت نیروی انسانی ماهر و کارآموزده باعث به وجود آمدن بحران بیکاری در دهه اخیر شده و اذهان را به این فکر واداشته است که برای ساماندهی اقتصادی و کاهش بیکاری، برنامه ریزی ها و سیاستگذاری ها در چه جهتی باید صورت گیرد (احمد

پورداریانی، ۱۳۸۶). چالش اشتغال یا موضوع بیکاری نه فقط یکی از مهمترین مسائل اجتماعی روز در کشور به شمار می‌آید بلکه با توجه به میزان رشد جمعیت در دو دهه گذشته می‌توان آن را مهمترین چالش چند دهه آینده نیز به حساب آورد (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۳).

حل معضل بیکاری جامعه فعلی ایران تنها از طریق بخش دولتی میسر نمی باشد چرا که استخدام در بخش دولتی به ندرت صورت می گیرد و سیاست دولت مبنی بر کاستن از بار سنگین این بخش باید عملی گردد. یکی از مناسبترین ساختارها و سازمان هایی که می تواند افراد فارغ التحصیل جویای کار را داخل خود جای دهد بخش تعاونی است. زیرا اکثر تحصیل کرده ها و فارغ التحصیلان جامعه ها فاقد سرمایه کافی برای آغاز و تدارک فعالیت های اقتصادی و اجتماعی و ایجاد منبع درآمد و زمینه شغلی می باشند و اغلب به لحاظ کمبود یا فقدان سرمایه کافی برای آغاز فعالیت در زمینه های مختلف دچار مشکل می باشند. در نتیجه فارغ التحصیلان بیکار جویای کار می توانند با تشکیل تعاونی های مختلف و ادغام سرمایه های فکری و مادی و تبدیل سرمایه های کوچک به سرمایه های کلان نیازهای خود از جمله اشتغال را با فعالیت های مردمی خودشان برآورد سازند.

با توجه به آمار کل تعاونی های ثبت شده، ۶۱٪ شرکت های تعاونی به ثبت رسیده کشاورزی به دلایلی توانایی فعالیت در زمینه کشاورزی را دارا نمی باشند. شرکت های تعاونی توانایی ایجاد اشتغال پایدار و در نتیجه جذب فارغ التحصیلان را علیرغم بازار وسیع محصولات متنوع کشاورزی دارا نیستند، که این موضوعات دستیابی به رسالت و اهداف تشکیل تعاونی های تولیدی در بخش کشاورزی را قابل تأمل می سازد (وزارت تعاون، ۱۳۸۶). می توان گفت توسعه شرکت های تعاونی تولید زمانی می تواند به ایجاد اشتغال پایدار و توسعه آن کمک نماید که دارای ماهیتی کارآفرینانه باشد. طی چند سال گذشته، دولت‌ها به طور جدی به تشویق کارآفرینی پرداخته اند. زیرا کارآفرینی موجب بهره مندی مردم و کشور می شود. ارتقا کشاورزی کشور با اهمیت بخشی به نیروی کار انسانی و یا کشاورز به عنوان عامل اصلی بخش کشاورزی و جستجوی فرصت های مناسب و ایده ها برای ایجاد کسب و کار و توسعه کسب و کارهای کارآفرینانه در بخش کشاورزی می باشد. توسعه کارآفرینی با توجه به استعدادهای بخش های مختلف کشاورزی در رشته های متعدد می تواند در به فعل رساندن این ظرفیت ها و توسعه تعاونی های تولیدی بخش کشاورزی و استفاده صحیح و

بهینه از منابع و سرمایه های موجود مفید واقع شود. با توسعه کارآفرینی در زمینه های تخصصی مختلف در قالب شرکت های تعاونی زمینه برای گسترش کارآفرینی به دست خود افراد فراهم می شود. توسعه کارآفرینی جهت توسعه شرکت های تعاونی تولیدی در بخش کشاورزی در جذب و تبدیل ایده ها، ابتکارات و نوآوری ها فارغ التحصیلان بخش کشاورزی در تعاونی ها مثمر ثمر بوده و نقطه آغازی برای ایجاد کسب و کارهای پایدار و تشکیل تعاونی های موثر، موفق خواهد بود. حال، سوالاتی که این تحقیق برای پاسخگویی به آن ها به مرحله اجرا در آمده است این است که تعاونی های استان اصفهان طی چند دهه اخیر آیا توانسته اند در زمینه کارآفرینی موثر باشند؟ و اصولاً این تاثیر به چه میزان بوده است؟ و اگر موفقیت هایی در برخی از تعاونی ها حاصل شده این موفقیت مرهون چه عواملی بوده است؟ و با توجه به این عوامل در حال حاضر چگونه می توان از طریق بخش تعاون، کارآفرینی را توسعه داد؟

۱-۳- اهمیت تحقیق

بخش کشاورزی ایران برای حرکت در راستای یک رشد مستمر، همسوئی با روند جهانی شدن، حرکت در راستای توسعه کشاورزی پایدار و حل معضلات زمینی همانند کمبود منابع آبی، بهره وری پایین، کاهش مستمر سهم سرانه زمین های کشاورزی، کمیت و کیفیت پایین محصولات کشاورزی و بیکاری پنهان و آشکار موجود در بخش کشاورزی، لازم است که با تمهیدات و تدابیر سیاسی و حمایتی مناسب، در راستای گسترش یک بخش کشاورزی تجاری با قابلیت رقابت در بازارهای جهانی گام بردارد. سازمان خواروبار جهانی، کشاورزی رقابتی را تنها راه حل برای توسعه پایدار کشاورزی می داند (فائو، ۱۹۹۳). بانک جهانی و سازمان تجارت جهانی نیز بر رقابتی شدن بخش کشاورزی تاکید می کنند (World Bank Group, 2004).

بنابر این بخش کشاورزی می بایست خود را در جهت ایفای نقش های جدید نه تنها در قالب کارکردهای معیشتی، بلکه به منظور استفاده بهینه از مزیت های نسبی بخش کشاورزی در عرصه تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی در سطح ملی و بین المللی آماده سازد. یکی از گزینه های مناسب در جهت تجاری و رقابتی شدن بخش کشاورزی و حضور فعال آن در بازارهای جهانی توسعه، تعاونی های تولید کشاورزی می باشد.

شرکتهای تعاونی تولید کشاورزی از مردمی ترین نهادهای اقتصادی هستند که در راه ارائه خدمات به مردم بسیار موثر بوده اند چرا که مردم با آزادی و اختیار کامل در ایجاد آنها مشارکت می کنند و خدمات مورد نیاز خویش را از این طریق فراهم می سازند. لذا دولت می تواند مشکل بیکاری را از این راه و در واقع به دست خود مردم برطرف کند (برهانی، ۱۳۸۵). از طرفی بسیاری از کارشناسان، دو عامل کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای کوچک را عوامل مهم و کلیدی در پیشرفت صنعتی و اقتصادی یک ملت دانسته اند.

حرکت در جهت توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید، نیازمند وجود کارآفرینانی در بخش کشاورزی می باشد که با خلاقیت، ریسک پذیری و استفاده از فرصت های موجود، بتوانند تولیداتی با ماهیت کارآفرینانه را در بازارهای رقابتی موجود عرضه نمایند. کارآفرینان با ارائه نوآوری ها و گسترش روند انتشار فناوری ها می توانند ضامن تداوم، پویایی و رقابت پذیری نهضت تعاون بوده و بخش تعاون نیز با ظرفیت سازی، مهیا نمودن شرایط و امکانات، تسهیلات و ایجاد زمینه های قانونی می تواند فضای مطمئنی را برای انجام فعالیت های کارآفرینانه فراهم سازد. اما توسعه فعالیت های کارآفرینانه در تعاونی های تولید و استفاده از ظرفیت های موجود در کشور برای توسعه تعاونی های تولید کشاورزی، نیازمند شناخت کافی از عوامل تاثیرگذار بر ابعاد کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی می باشد. متأسفانه در کشور ما به این مقوله توجه کافی نشده است به همین خاطر پژوهش حاضر در صدد آن است که به بررسی عوامل تاثیر گذار بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی بپردازد.

۴-۱- تعریف عملیاتی

کارآفرینی: فرآیند خلق هر چیز نو و با ارزش، با صرف وقت و تلاش با فرض همراه داشتن خطرات مالی، روحی و اجتماعی و به دست آوردن پاداش های مالی و رضایت فردی و استقلال که از آن ناشی می شود. در این تعریف هر یک از فعالیت های زیر نوآوری محسوب می شوند:

- ارائه محصول یا خدمت جدید؛

- ارائه روش جدید در فرآیند تولید محصول یا خدمت جدید؛
- گشایش بازاری تازه برای تولید محصول یا خدمت جدید؛
- یافتن منابع جدید برای تولید محصول یا خدمت جدید؛
- ایجاد هر گونه ساختار و تشکیلات جدید.

توسعه کارآفرینی: در ادبیات کارآفرینی توسعه کارآفرینی دارای دو بعد خرد و کلان می باشد. در بعد کلان توسعه کارآفرینی به بحث درباره زیرساخت ها، زمینه ها . سیاست گذاری های مورد نیاز برای شروع یک کسب و کار کارآفرینانه تمرکز دارد، و در بعد خرد توسعه کارآفرینی به معنی توسعه ابعاد کارآفرینانه یک کسب و کار بر می گردد. منظور از توسعه کارآفرینی در این پژوهش، بعد خرد آن یعنی توسعه ابعاد کارآفرینانه در تعاونی های تولید کشاورزی می باشد.

تعاونی تولید کشاورزی: به لحاظ نوع فعالیت کار اصلی و مهم شرکت های تعاونی تولیدی، تولید کالا و محصول است. در این شرکت ها اعضا در مقابل انجام فعالیت دستمزدی دریافت می نمایند. در این تحقیق منظور از تعاونی تولیدی، شرکت های تعاونی تولیدی در بخش کشاورزی می باشند که تحت نظر وزارت تعاون به ثبت رسیده و مشغول فعالیت های کشاورزی می باشند.

۱-۵- اهداف تحقیق

۱-۵-۱- هدف اصلی:

بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان

۱-۵-۲- اهداف اختصاصی:

- تعیین ویژگی های فردی و حرفه ای پاسخگویان (اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان)؛
- شناسایی عوامل پیش برنده موثر بر روند کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان؛
- تعیین تبیین کننده های توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید استان اصفهان.

۱-۶- پیش فرض‌ها:

در این تحقیق موارد زیر به صورت پیش فرض از سوی محقق در نظر گرفته شده اند:

- ابزار سنجش می تواند به خوبی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی را بسنجد.
- پاسخگویان با صداقت کامل به پرسشنامه پاسخ داده و پاسخ ها از صحت و اعتبار لازم و کافی برخوردار می باشد.
- داده های جمع آوری شده با صداقت و صحت بالایی مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرند.
- تمامی پاسخگویان پرسشنامه های ارسالی را کامل کرده و به محقق عودت می دهند.

۱-۷- سوالات تحقیق:

- از دید اعضای هیات مدیره و مدیران عامل چه عواملی بر توسعه کارآفرینی تعاونی های تولید کشاورزی موثرند؟
- سهم هر یک از عوامل فوق در توسعه کارآفرینی تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان چه میزان است؟
- بین متغیرهای مورد مطالعه تحقیق و توسعه کارآفرینی چه نوع رابطه ای وجود دارد؟

۱-۸- محدوده تحقیق

این تحقیق دارای محدوده مکانی، زمانی و موضوعی به شرح زیر می باشد:

محدوده مکانی: از لحاظ مکانی این تحقیق در تعاونی های تولید کشاورزی استان اصفهان انجام گرفته است. استان اصفهان با مساحت ۱۰۷۰۴۴۱۳ کیلومتر مربع بین ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۳۸ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۳۲ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. این استان از شمال به استان های مرکزی، قم و سمنان و از جنوب به استان های فارس و کهگیلویه، از شرق به استان یزد و از غرب به استان های لرستان و چهارمحال بختیاری محدود می شود. بر اساس تقسیمات کشور شامل ۲۱ شهرستان، ۹۱ شهر، ۴۳ بخش، ۱۲۲ دهستان می باشد.

دلایل انتخاب این استان به عنوان محدوده مطالعات میدانی و عملیاتی به شرح زیر است:

- اشراف و تسلط نسبی محقق به محدوده جغرافیایی این استان، با توجه به محدودیت های موجود برای انجام این پژوهش

- علاقه و انگیزه شخصی پژوهشگر به این استان.

محدوده موضوعی: این تحقیق شامل بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل تعاونی های تولید کشاورزی فعال اصفهان است که دارای حداقل ۳ سال سابقه کار می باشند.

محدوده زمانی: این تحقیق در محدوده زمانی پائیز سال ۱۳۸۸ تا پائیز ۱۳۸۹ در استان اصفهان انجام گرفته است.

۹-۱- محدودیت تحقیق

عمده ترین محدودیت های این تحقیق شامل:

۱. عدم همکاری لازم از سوی سازمان ها و ارگان های دولتی در خصوص ارائه اطلاعات مورد نیاز؛
۲. عدم وجود اطلاعات آماری بهنگام؛
۳. عدم امکان تعمیم پذیری یافته های این تحقیق به سایر مناطق کشور.

فصل دوم

پیشینه ادبیات

تحقیق

کارآفرینی به عنوان عامل کلیدی رشد و توسعه اقتصادی در عصر مدرن شناخته شده است و از آن به عنوان مفهومی پیچیده و چند بعدی و دارای ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی یاد می شود و توسعه آن در جوامع نیز متضمن توجه به ابعاد مختلف آن می باشد کارآفرینی به عنوان عامل کلیدی رشد و توسعه اقتصادی در عصر مدرن شناخته شده است و از آن به عنوان مفهومی پیچیده و چند بعدی و دارای ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی یاد می شود و توسعه آن در جوامع نیز متضمن توجه به ابعاد مختلف آن می باشد (Audretsch, 2002; Mcelwee, 2005). توسعه کارآفرینی در جوامع نیازمند آمادگی زمینه های فرهنگی و اجتماعی، همکاری های نظام های آموزشی، ساختارهای اداری و مالی و سایر مکانیسم های حمایتی می باشد (Mcelwee, 2005).

وجود رابطه قوی بین توسعه کارآفرینی و رشد اقتصادی کشورها بر پایه برخی منابع آماری و پژوهشی سبب شده است تا در تئوری های اقتصادی جدید، کارآفرینی به عنوان موتور محرک رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی مورد توجه قرار گیرد (Bendnarzik, 2000; Zoltan, 2005). بر همین اساس در تئوری های جدید کشاورزی نیز کارآفرینی به عنوان یکی از ضرورت ها و الزامات توسعه کشاورزی به حساب می آید (Smit, 2004).

در این فصل سعی می گردد مبانی نظری پژوهش مورد بررسی قرار گیرد، برای این منظور ابتدا در بخش اول تعاریف و مفاهیم کارآفرینی، سیر تکاملی کارآفرینی در تحقیقات، انواع کارآفرینی، الگوهای نظری متعدد کارآفرینی و عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی مورد بحث قرار می گیرد. در بخش دوم کارآفرینی در کشاورزی مورد بحث قرار می گیرد. در بخش سوم تعاریف تعاون، تاریخچه تعاونی ها، اهمیت تعاونی ها، جایگاه تعاونی ها و نیز تجارب برخی از کشورها در این زمینه به طور اجمالی ارائه شده است. و در بخش آخر تعاونی و توسعه کارآفرینی و راه های توسعه کارآفرینی در تعاونی ها مورد بحث قرار می گیرد.

۲-۲- بخش اول: کارآفرینی

۲-۲-۱- تعاریف و مفاهیم کارآفرینی

به طور کلی کارآفرینی از ابتدای خلقت بشر و همراه با او در تمام شئون زندگی وی حضور داشته و مبنای تحولات و پیشرفت های بشری بوده است. واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی (Entrepreneur) به معنای متعهد شدن منشات گرفته است و برای اولین بار برای افرادی به کار می رفت که در جنگ سده شانزدهم میلادی در ماموریت های نظامی خود را به خطر می انداختند و به استقبال مرگ می رفتند و بعدها این واژه به کسانی اطلاق می شد که مخاطره یک فعالیت اقتصادی را می پذیرفتند و دست به یک نوآوری می زدند.

کارآفرینی به فرآیند ایجاد ارزش از طریق فراهم آوردن ترکیب منحصر به فردی از منابع برای بهره گیری از یک فرصت اشاره دارد (Setevenson et al., 1985). این فرآیند نیازمند یک عمل کارآفرینانه و یک عامل کارآفرینانه است. عمل کارآفرینانه به مفهوم سازی و پیاده سازی یک ایده، فرآیند محصول، خدمت یا یک کسب و کار جدید دلالت دارد. عامل کارآفرینانه، فرد یا گروهی است که مسئولیت شکوفا سازی و به بار نشستن عمل کارآفرینانه را بر عهده می گیرد. فرآیند کارآفرینی دارای اجزای نگرشی و رفتاری است. از نظر نگرشی، فرآیند کارآفرینانه به تمایل یک فرد یا سازمان برای بهره گیری و استفاده از فرصت های جدید و ایجاد تغییر خلاقانه اشاره دارد (Miller and Friesen, 1982). از نظر رفتاری، فرآیند کارآفرینی شامل مجموعه ای از اقدامات است که برای شناسایی و ارزیابی یک فرصت، تعریف یک مفهوم تجاری و کاری، شناسایی منابع مورد نیاز، به دست آوردن منابع ضروری و پیاده سازی و بهره برداری از کسب و کار ضروری می باشند (Setevenson et al., 1985).

بر اساس نظر تیمونز^۱ (۱۹۹۴) کارآفرینی تلاش برای ایجاد آن چیزی است که عملاً وجود نداشته است. کارآفرینی فوت و فن بهره بردن از یک فرصت در جایی است که دیگران نابسامانی ها، ضد و نقیض ها و سردرگمی ها را شاهد هستند. کارآفرینی دانش فنی برای پیدا کردن، نظم و ترتیب دادن و کنترل منابعی است که اغلب توسط دیگران استفاده شده است. همچنین، دانش چگونگی استفاده بهینه از منابع مالی می باشد. در نهایت، کارآفرینی تمایل به

^۱.Timmons